

УДК 342.9:351.9(477)

Т.А. Плугатар,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
І.І. Суховетрук,
здобувач ДНДІ МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ ПРОВАДЖЕНЬ ЗА СКАРГАМИ ГРОМАДЯН: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

У статті проаналізовано адміністративно-правові засади здійснення правоохоронними органами України проваджень за скаргами громадян. Надано характеристику адміністративній скарзі як основному елементові такого провадження. Розкрито основні ознаки провадження за скаргами громадян як виду адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів, запропоновано визначення поняття “провадження за скаргами, яке здійснюється правоохоронними органами України” та виділено стадії цього провадження. Сформульовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення законодавства, що регулює оскарження рішень, дій або бездіяльності правоохоронних органів, зокрема до Закону України “Про звернення громадян”.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, провадження за скаргами громадян, адміністративно-юрисдикційні провадження, скарга, правоохоронні органи, стадії.

В статье проанализированы административно-правовые основы осуществления правоохранительными органами Украины производств по жалобам граждан. Охарактеризована административная жалоба в качестве основного элемента такого производства. Раскрыты основные признаки производства по жалобам граждан как вида административно-юрисдикционной деятельности правоохранительных органов, предложено определение понятия “производство по жалобам, которое осуществляется правоохранительными органами Украины” и выделено стадии этого производства. Сформулированы предложения, направленные на совершенствование законодательства, регулирующего обжалования решений, действий или бездействия правоохранительных органов, в частности в Закон Украины “Об обращениях граждан”.

Ключевые слова: административно-правовые основы, производство по жалобам граждан, административно-юрисдикционные производства, жалоба, правоохранительные органы, стадии.

Paper analyzes the administrative and legal principles of the law enforcement bodies of Ukraine proceedings on the complaints of citizens. The characteristic of the administrative complaint as the main element of the proceeding is given. The basic features of the proceedings on the complaints of citizens as a form of administrative and jurisdictional law activities are revealed; definition of “complaints procedure which is carried out by law enforcement agencies of Ukraine” and allocated under this procedure is proposed. It is formulated a number of proposals aimed at the improvement of the law governing appeals of decisions, actions or inaction of law enforcement bodies, including the Law of Ukraine “On Citizens’ Appeals”.

Key words: *administrative and legal framework, proceedings on the complaints of citizens, administrative and jurisdictional proceedings complaint, police, tstage.*

Необхідність оновлення наукових підходів до визначення сутності, змісту, призначення та особливостей провадження за скаргами громадян, учасником якого є правоохоронний орган, зумовлена, по-перше, стрімким розвитком та впровадженням демократичних засад у процес державно-управлінського впливу на суспільство, по-друге, трансформацією ролі держави та вектору діяльності її органів з “наглядового” до “обслуговуючого”. Проте, незважаючи на означений та закріплений у програмних документах вірний вектор розвитку діяльності державних органів, зокрема й тих, що володіють правоохоронною функцією та забезпечують її реалізацію, варто констатувати, що питома вага недовіри до правоохоронних органів не зазнала позитивних змін та продовжує зростати. Про це свідчать результати проведеного Фондом “Демократичні ініціативи” імені Ілька Кучеріва та Центром Разумкова дослідження [1]. Відповідно до сформованих статистичних даних у 2016 році лише з травня до грудня на “Урядову гарячу лінію” звернулося понад 2000 громадян зі скаргами, предметом яких переважно ставали конфлікти у відносинах із правоохоронними органами, зокрема перевищення їх посадовими особами владних повноважень, використання службового становища тощо [2].

Окремо на існуванні системних проблем в діяльності правоохоронних органів наголошується в Національній стратегії у сфері прав людини і громадянина [3]. Слід також наголосити, що серед пріоритетних завдань впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні визначено покращення законодавчого регулювання механізму позасудового захисту прав і свобод громадян, що відбувається шляхом подання адміністративної скарги до відповідного органу, який відповідно розглядає та вирішує справи щодо скарг у порядку, наближеному до судового провадження (тобто так званої адміністративної “квасіюстиції”) [4].

Важливість саме цього напрямку в забезпеченні прав і свобод громадян у відносинах із правоохоронними органами складно переоцінити, а тому провадження за скаргами громадян у площині адміністративно-правової науки останнім часом піддається глибокому науковому осмисленню з боку вітчизняних та зарубіжних теоретиків і практиків. Значний внесок у дослідження окремих аспектів провадження за скаргами осіб зробили такі вчені-адміністративісти, як: В. Авер'янов, О. Андрійко, О. Бандурка, Ю. Битяк, В. Білоус, І. Бородін, І. Голосніченко, І. Грибок, Т. Гуржій, Е. Демський, Т. Коломієць, В. Колпаков, О. Кузьменко, Д. Лук'янець, С. Стеценко та інші науковці. Проте, незважаючи на наявність досить широкого спектру присвячених цій проблемі наукових публікацій, слід констатувати відсутність цілісного уявлення щодо особливостей здійснення правоохоронними органами проваджень за скаргами громадян, оскільки представники адміністративно-правової науки, як правило, розглядають це питання крізь призму загального вивчення провадження за пропозиціями, заявами, скаргами, або як засіб оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень, тобто адміністративного позову із фрагментарним оглядом скарги.

Зважаючи на зазначене, *метою статті* є визначення на підставі аналізу доктринальних та нормативних джерел, адміністративно-правових засад та специфічних особливостей здійснення правоохоронними органами проваджень за скаргами громадян.

Розпочинаючи дослідження адміністративно-правових засад здійснення правоохоронними органами України проваджень за скаргами громадян, слід проаналізувати нормативно-правове регулювання суспільних відносин, які виникають

під час здійснення посадовими особами правоохоронних органів таких проваджень. Адже, як слушно наголошує Д. Заброта, адміністративно-правові засади – це сукупність закріплених у нормах адміністративного права параметрів (характеристик) суспільного явища та правовідносин, що потребують урегулювання за допомогою адміністративно-правових засобів. У змісті адміністративно-правових засад дослідник пропонує виокремлювати категоріальний; нормативний; інституційний; інструментально-технологічний елементи. Так, категоріальна складова, на думку вченого, передбачає висвітлення понять і ознак явища, змодельованих у правових актах, порівняння її з правовим і соціальним буттям і формування науково-правової категорії, що адекватно відображає правову реальність [5, с. 49].

Під опорною дефініцією поняття “скарга” на теренах вітчизняної правової науки, запропонованою М. Загряцковим, розумілося відкрите звернення зацікавленої особи до ієрархічно вищих органів адміністративної влади з метою зміни або знищення неправомірного розпорядження або упущення через його недостатню фактичну або юридичну обґрунтованість [6, с. 59]. На сьогодні такий підхід у результаті наукових пошуків дослідників зазнав певних уточнень. Так, деякі вчені визначають скаргу як звернення громадянина з приводу порушення діями (бездіяльністю), рішеннями юридичних чи фізичних осіб (посадовими особами) [7, с. 34]. Вказане визначення не повною мірою відображає суб’єктний склад (статус) осіб, які мають право звертатися з вказаним видом звернення. Адже окрім громадян України зі скаргою можуть (мають право) звертатися також і особи без громадянства, інші. До того ж, вважаємо не доцільним наводити перелік способів порушення – рішення, дія чи бездіяльність. Критика зумовлена тим, що поняття має формулюватися точно і без нагромадження уточненнями без необхідності (прикладом, зокрема, є внесення змін до назви ст. 56 Податкового Кодексу України з “Оскарження податкових повідомлень-рішень та інших рішень...” на “Оскарження рішень...” [8]). До того ж, перелік способів порушення є виключним, не характеризує зазначений вид звернення як специфічний, а відносить його до загального.

У довідниковій літературі “скарга” – звернення в усній чи письмовій формі до офіційного органу влади чи службової особи з приводу порушення охоронюваних законом інтересів громадян [9, с. 250]. У цьому визначенні використовується уточнення щодо форми звернення – “усна” чи “письмова”, що дає підставу окремим науковцям пропонувати запровадження електронної скарги, яка подаватиметься через мережу Інтернет чи електронною поштою [10, с. 7]. Однак спосіб подання вказаного виду звернення не може бути підставою для критерію розмежування за змістом “електронної скарги” чи власне “скарги”. Пропозиція видається цінною з позиції характеристики окремих стадій провадження за скаргами, зокрема й тих, що розглядаються правоохоронними органами.

На законодавчому рівні термін “скарга” закріплений Законом України “Про звернення громадян”, який є фундаментальним і встановлює питання практичної реалізації громадянами України права вносити до органів державної влади скарги щодо дій посадових осіб, державних і громадських органів для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення [12]. Передумовою формування правового інституту звернення громадян зі скаргою реалізуються в згаданому Законі на підставі окремих норм Конституції України. Так, відповідно до ст. 3 Основного Закону України людина, її життя і здоров’я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження й забезпечення прав людини є головним обов’язком держави. Статтею 40 Конституції України визначено право людини й громадянина направляти

індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення й дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк. Частина друга ст. 55 гарантує кожному право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб [11]. Водночас у преамбулі Закону України “Про звернення громадян” йде мова про оскарження дій посадових осіб, державних і громадських органів і у ст. 1 “Звернення громадян” відсутня пряма вказівка на можливість захисту громадян (інших осіб) від порушення їх прав і законних інтересів неправомірним (незаконним) рішенням. Хоча при визначенні термінів у ст. 3 “Основні терміни, що вживаються в цьому Законі” визначаючи термін “скарга” указується, що нею є звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів тощо [12]. Судячи з наведеного, центральне місце виділяється саме діяльності органів державної влади, а об'єктом скарги є їх дії (бездіяльність). До того ж, вказівка у ст. 3 цього Закону свідчить, зокрема, й про правову форму діяльності органів державної влади у вигляді рішення (адміністративного акта). Резюмуючи, необхідно вказати, що питання співвідношення понять “рішення” та “адміністративний акт” нині потребує більш глибокого дослідження, оскільки з розвитком саме “вітчизняного варіанту” інституту публічної адміністрації, який проходить власне становлення, вже варто замислитися про таке співвідношення. Це пояснюється тим, що, ймовірно, термін “рішення” використовуватиметься для позначення діяльності державних органів, зокрема й правоохоронних, щодо обмеження реалізації (носитимуть характер припису) громадянами своїх суб'єктивних прав, а термін “адміністративний акт” – для їх реалізації. Наукова розробка вказаного співвідношення та врахування зроблених висновків при конструюванні правових норм, до прикладу, в Проекті Адміністративно-процедурного кодексу України, нададуть підстави визначити особливості провадження за скаргами, предметом яких є як “рішення”, так і “адміністративний акт”, у тому числі й правоохоронного органу.

Щодо змісту провадження за скаргами громадян, то він традиційно визначається як упорядковані стадії. Так, В. Білоус та Р. Кукурудз виділяють у межах аналізованого провадження чотири стадії: порушення справи за скаргою, розгляд справи, оскарження рішення в справі, виконання рішення в справі [14, с. 97]. Варто вказати, що визначаючи перелік стадій провадження, автори не вказують на обов'язковість чи факультативність тієї чи іншої стадії, зокрема стадії оскарження рішення у справі, яка не є обов'язковою. Крім того, доцільно вказати, що стадія “розгляд справи” має закінчуватися прийняттям рішення, яке у подальшому може виконуватися чи підлягає перегляду. Також наголосимо, що, на нашу думку, не доцільно характеризувати провадження щодо оскарження та виділяти стадію оскарження. Тим більше, аргументом слугуватиме те, що на стадії “розгляд справи” вже прийнято рішення у скарзі. Висловлюючи критику наведеного положення, ми не маємо на увазі обмеження права на оскарження рішення прийнятого за результатом розгляду скарги. Таке редакційне виправлення спрямоване на уникнення тавтології та плутанини, яку спричинить наведене формулювання у разі нормативного закріплення. Більш прийнятною, на нашу думку, є назва “перегляд прийнятого рішення”, а не “оскарження”.

Неоднозначність зазначених підходів до розуміння понять “оскарження” та “провадження за скаргою” було предметом дискусій у юридичній літературі, однак, не долучаючись до них, варто приєднатися до позиції тих учених, які

співвідносять поняття “оскарження” та “провадження за скаргою”, як загальне та особливе, оскільки провадження за скаргою є складовою процесуальною частиною оскарження [15, с. 5].

Слушною є позиція С. Алексєєва, який, визначаючи зміст провадження за скаргами осіб, виділяє такі його стадії: 1) встановлення фактичних обставин справи (аналіз фактичних даних, розгляд їх повноти та достовірності); 2) вибір та аналіз норми застосування; 3) вирішення справи, що виражається у виданні правозастосовного акту [17, с. 330]. Погоджуючись у цілому зі змістом провадження, запропонованим ученим для проваджень за скаргами громадян, що здійснюються правоохоронними органами, необхідно розширити його стадією “перегляду прийнятого рішення”.

Закон України “Про звернення громадян”, на відміну від КУпАП, не містить терміну провадження, однак Розділом 2 встановлює порядок розгляду звернень громадян, а точніше матеріальний його аспект – обов’язки скаржника та суб’єкта розгляду, строки та особливості форми звернення [12]. До того ж, необхідно наголосити, що вказаний Закон не конкретизує суб’єктів, до яких можливо звернутися зі скаргою (іншим зверненням). Це зумовлює необхідність підзаконного унормування наведеного порядку, що враховуватиме компетенційні особливості того чи іншого органу, зокрема й правоохоронного. Варто додати, що Розділом 2 Закону України “Про звернення громадян” встановлено окремі порядки розгляду звернень громадян. Однак статтями 14, 15, 16 встановлюються, відповідно, особливості розгляду пропозицій (зауважень), заяв (клопотань), скарг. На нашу думку, це свідчить про необхідність розділення вказаних порядків, тобто потребує нормативного визначення саме провадження та процедурна його складова.

В адміністративно-правовій науці ідея щодо виділення окремих проваджень не нова. Так, В. Сорокін вказує лише на зовнішню схожість між “провадженням за пропозиціями та заявами громадян і зверненням організацій” та “провадженням з адміністративно-правових скарг і спорів”, підкреслюючи, що цілі, які переслідує скарга, істотно різняться від цілей, які переслідуються заявою та пропозиціями, оскільки кожній із вказаних форм звернення властиві свої особливі якості, то й різним має бути порядок їх розгляду [18, с. 153].

Варто погодитися із вказаною пропозицією, аргументуючи це тим, що провадження за скаргами осіб має діалектичний зв’язок із іншими видами проваджень, визначених Законом України “Про звернення громадян” (провадженнями з розгляду пропозицій та клопотань), оскільки можливо визначити як черговість таких проваджень, так і їх автономність. Наприклад, результатом звернення особи до органу державної влади, у тому числі й правоохоронного органу з пропозицією, клопотанням чи скаргою може визначатися первинною реакцією на потреби такої особи (реалізація права, участь в управлінні справами, незаконні дії (бездіяльність) чи рішення, що посягають на права та потребують відновлення, тощо). У другому випадку порушення провадження за скаргами може здійснюватися після незадоволення клопотань та пропозицій шляхом бездіяльності чи прийняття рішення у справі, тобто після закінчення так званого “позитивного провадження” у вигляді певного результату. У такому випадку в особи-заявника виникає “наступне” право звертатися зі скаргою про відміну прийнятого рішення в результаті “позитивного провадження”. Однак, навіть при задоволенні скарги, вимоги попереднього звернення (клопотання, пропозиції) “де-юре” не задовольняються, а лише задовольняється вимога, що міститься у скарзі. Про це свідчить зміст статей Закону України “Про звернення громадян”, зокрема у ст. 4 “Рішення, дії (бездіяльність), які можуть бути оскаржені” наводиться виключний перелік рішень,

дій (бездіяльності), що можуть бути предметом скарги, серед яких: порушення прав і законних інтересів чи свободи громадянина (групи громадян); створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод; незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності [12].

Вважаємо за потрібне наголосити на відсутності в цьому переліку підстави щодо незадоволення вимог, викладених у попередніх зверненнях – пропозиціях (зауваженнях), заявах (клопотаннях). Наведена пропозиція може видатися поверхневою, однак наявність у ст. 8 “Звернення, які не підлягають розгляду та вирішенню” Закону України “Про звернення громадян” абзацу другого, який вказує на те, що не розглядаються повторні звернення одним і тим же органом від одного і того ж громадянина (суб'єкта звернення) з того ж питання, якщо попереднє вирішено по суті. Зважаючи на те, що вирішення справи по суті – це видання (прийняття) рішення, то таким чином скарга має містити матеріально-процесуальну вимогу, яка полягатиме у скасуванні рішення, прийнятого за результатами розгляду “позитивного звернення”, та здійсненні дій (утриматися від їх здійснення, прийняти “нове” законне рішення) щодо задоволення вимог, викладених у клопотанні чи пропозиції (зауваженні), оскільки, як зазначалося, повторно звертатися недоцільно (таке звернення не розглядатиметься повторно). З огляду на зазначене та на підставі аналізу норм Закону України “Про звернення громадян”, вважаємо, що саме скарга є формою забезпечення реалізації прав та інтересів громадян, а також інших суб'єктів. Це питання потребує вирішення шляхом внесення відповідних змін до діючих нормативно-правових актів, оскільки окрім скарги є й інші форми реалізації прав (заява, пропозиція).

Варто зауважити, що з метою забезпечення законності будь-яке провадження, а особливо те, що здійснюється у межах юрисдикційної діяльності правоохоронного органу, має закінчуватися результатом, а саме прийняттям рішення, а не власне дії чи бездіяльність. Прийняте рішення має обов'язково доводитися суб'єкту звернення в установленій законом формі. На жаль, Законом України “Про звернення громадян” не встановлюється єдина форма повідомлення громадянина (іншого суб'єкта) за результатами розгляду звернення (зокрема, й скарги). Так, ст. 7 згаданого нормативно-правового акта “Заборона в прийнятті та розгляді звернення” абзацом 3 вказується, що якщо питання, порушені в одержаному органом державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, об'єднаннями громадян або посадовими особами зверненні, не входять до їх повноважень, воно в термін не більше п'яти днів пересилається ними за належністю відповідному органу чи посадовій особі, про що повідомляється громадянину, який подав звернення. У разі, якщо звернення не містить даних, необхідних для прийняття обґрунтованого рішення органом чи посадовою особою, воно в той же термін повертається громадянину з відповідними роз'ясненнями [12]. Тож, цим абзацом встановлюється декілька форм відповіді, залежно від обставин, які оформлюються (потребують доведення особі), ними є, очевидно – повідомлення та роз'яснення, які не підлягають оскарженню. Вважаючи окреслену форму повідомлення неприйнятною для діяльності правоохоронних органів (інших органів) вважаємо за доцільне внести зміни до абзацу другого ст. 7 Закону України “Про звернення громадян” та викласти його у такій редакції:

“Якщо питання, порушені в одержаному органом державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, об'єднаннями громадян або посадовими особами зверненні, не входять

до їх повноважень, приймається рішення в термін не більше п'яти днів про передачу такого звернення за належністю відповідному органу чи посадовій особі, це рішення доводиться громадянину, який подав звернення. У разі, якщо звернення не містить даних, необхідних для прийняття обґрунтованого рішення органом чи посадовою особою, в той же термін приймається рішення з відповідними роз'ясненнями у ньому про повернення громадянину його звернення.”

На підтвердження необхідності внесення змін варто навести приклад із постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади”, де зазначається, що про відстрочення задоволення інформаційного запиту приймається рішення у письмовій формі, яке доводиться до відома запитувача [16].

Розглядаючи питання повідомлення громадянина щодо, наприклад, продовження чи встановлення строку розгляду скарги, варто наголосити на тому, що ст. 20 “Терміни розгляду звернень громадян” Закону України “Про звернення громадян” не визначає положень щодо прийняття рішення про продовження строків розгляду звернення та доведення його до заявника (скаржника), а лише встановлює обов'язок органу повідомити інформацію про продовження розгляду. Наведене формулювання ст. 20 цього Закону вказує на відсутність важелів забезпечення законності та запобігання необґрунтованому продовженню строків на власний розсуд, зокрема щодо розгляду та вирішення адміністративно-правового спору, викладеного у скарзі.

Що стосується визначення поняття провадження за скаргами громадян як виду адміністративно-юрисдикційної діяльності, то у юридичній літературі існують різні підходи до його розуміння. Так, Т. Коломоець наголошує, що провадження за зверненнями поєднує в собі юрисдикційні (провадження за скаргами) та неюрисдикційні елементи (інші види звернень) [13, с. 232]. І. Голосніченко та М. Стахурський “адміністративні провадження щодо вирішення звернень громадян у вигляді скарг” називають самостійною групою норм, що регулюють адміністративно-правовий порядок поновлення прав і свобод людини і громадянина, і залежно від суб'єкта вирішення поділяють його на два підвиди: провадження в справах за скаргами, що вирішуються в органах виконавчої влади чи місцевого самоврядування, посадовими особами органів управління, і провадження за скаргами, що вирішуються в судовому порядку – адміністративна юстиція [19, с. 30–31]. В. Білоус та Р. Кукурудз провадження за скаргами осіб визначають як врегульовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність органів публічної адміністрації (їх посадових осіб) з розгляду в адміністративному порядку скарг фізичних і юридичних осіб, які були подані ними на рішення, дії та бездіяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування (їх посадових осіб) з метою захисту своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів [14, с. 99].

Отже, на підставі викладеного вище, під провадженням за скаргами, яке здійснюється правоохоронними органами України, слід розуміти врегульовану чинним національним законодавством діяльність правоохоронних органів, їх посадових осіб щодо розгляду та вирішення спору про порушення прав або законних інтересів за скаргою громадян на рішення, дії чи бездіяльність правоохоронних органів, їх посадових осіб з метою відновлення та захисту прав, свобод та інтересів громадян. Зміст такого провадження розкривається під час здійснення правоохоронними органами, їх посадовими особами процесуальних дій, які є його стадіями, а саме: 1) встановлення фактичних обставин справи (аналіз

фактичних даних, оцінка, розгляд їх повноти та достовірності); 2) вибір та аналіз норми застосування у справі; 3) вирішення справи, що виражається у прийнятті рішення (правозастосовного акта); 4) перегляд прийнятого рішення; 5) виконання рішення шляхом здійснення фактичних дій щодо відновлення порушених прав громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В епіцентрі уваги : джерела політичних конфліктів 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.slovoidilo.ua>.
2. Урядова “гаряча лінія” 1545 – сучасна і зручна форма спілкування громадян з Урядом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua>.
3. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента від 25.08.2015 № 501/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 69. – Стор. 12. – Ст. 2257.
4. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента від 22.07.1998 № 810/98 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – Стор. 32.
5. *Заброда Д.Г.* Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії / Д.Г. Заброра // Адміністративне право і процес. – 2013. – № 2 (4). – С. 45–51.
6. *Загряцков М. Д.* Административная юстиция и право жалобы в теории и законодательстве / М. Д. Загряцков. – М. : Изд. “Право и жизнь”, 1924. – 96 с.
7. *Хаманева Н. Ю.* Право граждан на подачу обращений / Н.Ю. Хаманева // Гражданин и право. – 2000. – № 1. – С. 32–38.
8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
9. Юридичні терміни. Тлумачний словник / [В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін.] ; за ред. В. Г. Гончаренка. – [2-ге вид.] – К. : Либідь, 2004. – 320 с.
10. *Серета В.В.* Публічно-правова скарга як засіб захисту особи від незаконних дій або бездіяльності публічної адміністрації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В.В. Серета ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 16 с.
11. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
12. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.
13. Адміністративне право України. Академічний курс : підруч. / за заг. ред. Т.О. Коломоець. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
14. *Білоус В.Т.* Особливості інституту апеляції в провадженні за скаргами осіб / В.Т. Білоус, Р.О. Кукурудз // Вісник Запорізького національного університету. – № 1. – 2009. – С. 94–100.
15. *Грибок І.О.* Оскарження рішень органів виконавчої влади в адміністративному порядку : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / І.О. Грибок ; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2005. – 19 с.
16. Про затвердження Типової інструкції з діловодства у центральних органах виконавчої влади, Раді міністрів Автономної республіки Крим, місцевих органах виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1242 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 94. – Стор. 172 – Ст. 3433.
17. *Алексеев С.С.* Общая теория права / С.С. Алексеев. – М. : Юр. лит., 1981. – Т. 2. – 360 с.
18. *Сорокин В.Д.* Административно-процессуальное право : учебник / под ред. д.ю.н., проф. А.Н. Каплунова. – СПб : Изд-во Р. Асланова “Юридический центр “Пресс”, 2008. – 571 с.
19. *Голосніченко І.П.* Адміністративний процес : Навч. посіб. / За заг. ред. д.ю.н., проф. І.П. Голосніченка. – К. : ГАН, 2003. – 256 с.

Отримано 03.02.2017